

РОЗДІЛ 2

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 351.81:338.24

Масіна Л. О.

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

КОНТРОЛІНГ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ

У статті запропоновано дослідження теоретичних та методичних підходів застосування контролінгу в системі державного регулювання національної економіки. Досліджено та сформована сучасна класифікація державного контролінгу. Визначені якісні орієнтири функціонування державного контролінгу. Запропонована характеристика видів державного контролінгу в сучасних трансформаційних умовах. Сформований типовий комплекс функцій державного контролінгу на макроекономічному рівні. Виокремлено ступінь участі державного інституційного контролінгу в інформаційно-аналітичному забезпеченні системи регулювання макроекономічного середовища.

Ключові слова: державне регулювання, національна економіка, державний контролінг, внутрішнє та зовнішнє середовище, стратегічні орієнтири.

Проблема дослідження. Відсутність сучасного теоретичного забезпечення застосування державного контролінгу в системі регулювання національного макроекономічного середовища в умовах глобалізації. Дискусійні проблеми щодо державного контролінгу формують багатоаспектні простори для наукових досліджень, які спрямовані не тільки на вирішення теоретичних, але й прикладних питань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальним питанням контролінгу на мікро- і макrorівні присвячені наукові дослідження: Баюри Д.О., Григор'єва Г.С., Маркіної І.А., Масленнікова Є.І., Пушкар М.С., Сафонова Ю.М. та інші.

Невирішені частини загальної проблеми. Недосконала або взагалі відсутня методологічна підтримка контролінгу в системі державного регулювання національного макроекономічного середовища в трансформаційних умовах.

Мета статті. Теоретичне та методичне забезпечення розвитку державного контролінгу в системі державного регулювання національної економіки.

Основні результати дослідження. Сучасна система контролінгу на макроекономічному рівні повинна забезпечувати ефективне функціонування державного регулювання фінансово-економічних процесів за допомогою відповідного інформаційного базису.

Якщо розглядати підходи до визначення категорії контролінгу на макроекономічному рівні, то виникає, перш за все, поняття державного та інституційного контролінгу.

Інституційний контролінг є важливою функцією державного регулювання, що, в свою чергу, потребує удосконалення теоретичних та методичних підходів щодо визначення понятійного апарату, властивостей цієї категорії, функцій та принципів, враховуючи нормативні вимоги чинного законодавства.

Функціонування в межах державного регулювання національною економікою понять контролінгу та контролю в системі управління дає можливість деталізації як окремих елементів, так і структури в цілому.

Забезпечення дотримання законності дій та рішень суб'єктів державного регулювання можливо за допомогою налагодженої системи контролю органів державної влади, враховуючи цілі та завдання кожної ланки.

В сучасних умовах у системі державного контролю виділяють два сегменти:

- суб'єкт державного управління, який забезпечує виконання контрольної функції, надає відповідну оцінку результатів діяльності суб'єктів національної економіки шляхом зіставлення визначених результатів з установленими та затвердженими державними стандартами або нормативами, при виявленні порушень застосовує фінансові або інші санкції відповідно до нормативно-правових актів країни;

- суб'єкт державного управління, який забезпечує виконання контрольної функції, але не уповноважений у разі виявлення порушень приймати будь-які санкції, обмежується лише інформуванням інших органів державної влади про результати своїх контрольних заходів [1].

При цьому, ефективним сегментом контролінгу в системі державного регулювання виступає саме державний контроль, як функція, що забезпечує формування аналітичної інформації для прийняття відповідних рішень.

На відміну від контролю в системі державного регулювання державний контролінг містить масштабну мережу структурних підрозділів, які використовують різноманітні підходи до оцінки інформації та адаптований інструментарій. Слід підкреслити, що здійснити аналіз та представити своєчасну характеристику стану об'єкта управління з точки зору соціально-економічної спрямованості, враховуючи екзогенні та ендогенні фактори, можливо за допомогою державного контролінгу.

Отже, саме специфіка методичного забезпечення, синхронність застосування сучасного інструментарію, простір дії та об'єктивна необхідність є основними рисами, які виокремлюють своєрідні поняття контролю та контролінгу.

Оптимізація та якість функціонування державного контролінгу залежить від окремих сегментів,

а саме: нормативно-правового забезпечення; організаційної структури державних та недержавних інститутів; інформаційно-аналітичної бази прийняття відповідних управлінських рішень.

Інституційний контролінг має значні потенціальні можливості щодо інструментального забезпечення раціонального та результативного процесу державного регулювання національної економіки для прийняття пріоритетних рішень. Державний контролінг – це система забезпечення інформаційно-аналітичної підтримки напрямків державного регулювання національного макроекономічного середовища. Різноманіття поставлених завдань контролінгу, використаних методів, а також рівнів суб'єктів та складності об'єктів формує окремі види державного контролінгу.

Повнішу класифікацію контролінгу розкривають вчені Західної Європи, зокрема і Польщі. Відомий польський економіст С. Марциняк доводить, що класична класифікація контролінгу базується на чотирьох критеріях: предмет діяльності; час здійснення; сфери діяльності; ідеї (цілі) діяльності [2].

Крім того, теоретико-методичне та практичне значення систематизації державного контролінгу дає можливість не тільки виокремити види та форми контролінгу, але й удосконалити методичне забезпечення даної інтегрованої системи як за рахунок формування та застосування індивідуальних методів, так й шляхом перехресного використання методичних прийомів відповідними суб'єктами щодо різних видів контролінгу. Класифікація видів державного контролінгу в залежності від спрямованості ознак представлено на рис. 1.

Систематизація державного контролінгу за критерієм часу здійснення припускає наявність стратегічного, тактичного, ситуаційного та оперативного контролінгу, що підкреслює його значення та строки проведення. Саме така класифікація контролінгу є найбільш розповсюдженою серед науковців та практиків.

Отже, стратегічний контролінг не обмежений в часі і викликаний вирішувати складні завдання, які потребують значного періоду часу та відповідних зусиль, а в свою чергу, тактичний контролінг зосереджений на поступовому досягненні стратегічної мети державного регулювання за рахунок покрокового вирішення розроблених завдань, використовуючи такі інструменти, як бюджетування, аналіз та планування, оцінюючи при цьому стан фінансово-економічних процесів та рівень узагальнюючих показників.

Оперативний контролінг спрямований на вирішення окремих завдань в короткостроковий період часу із застосуванням мож-

ливого для цього інструментарію з урахуванням зовнішніх та внутрішніх факторів впливу. Крім того, необхідно підкреслити, що ситуаційний контролінг дає можливість регулювати фінансово-економічні та соціальні процеси, враховуючи конкретну ситуацію або диспозицію, використовуючи при цьому найефективніші методи та результати проведення оперативного контролінгу.

Підвищення ступеня раціональності системи державного регулювання, враховуючи високу інформативність щодо стану об'єктів, залежить від правильного поєднання та своєчасності використання методів при вирішенні управлінських питань як стратегічного або тактичного, так й оперативного контролінгу. Порівняльна характеристика складових даних видів державного контролінгу представлено на рис. 2.

Рис. 1. Класифікація державного контролінгу

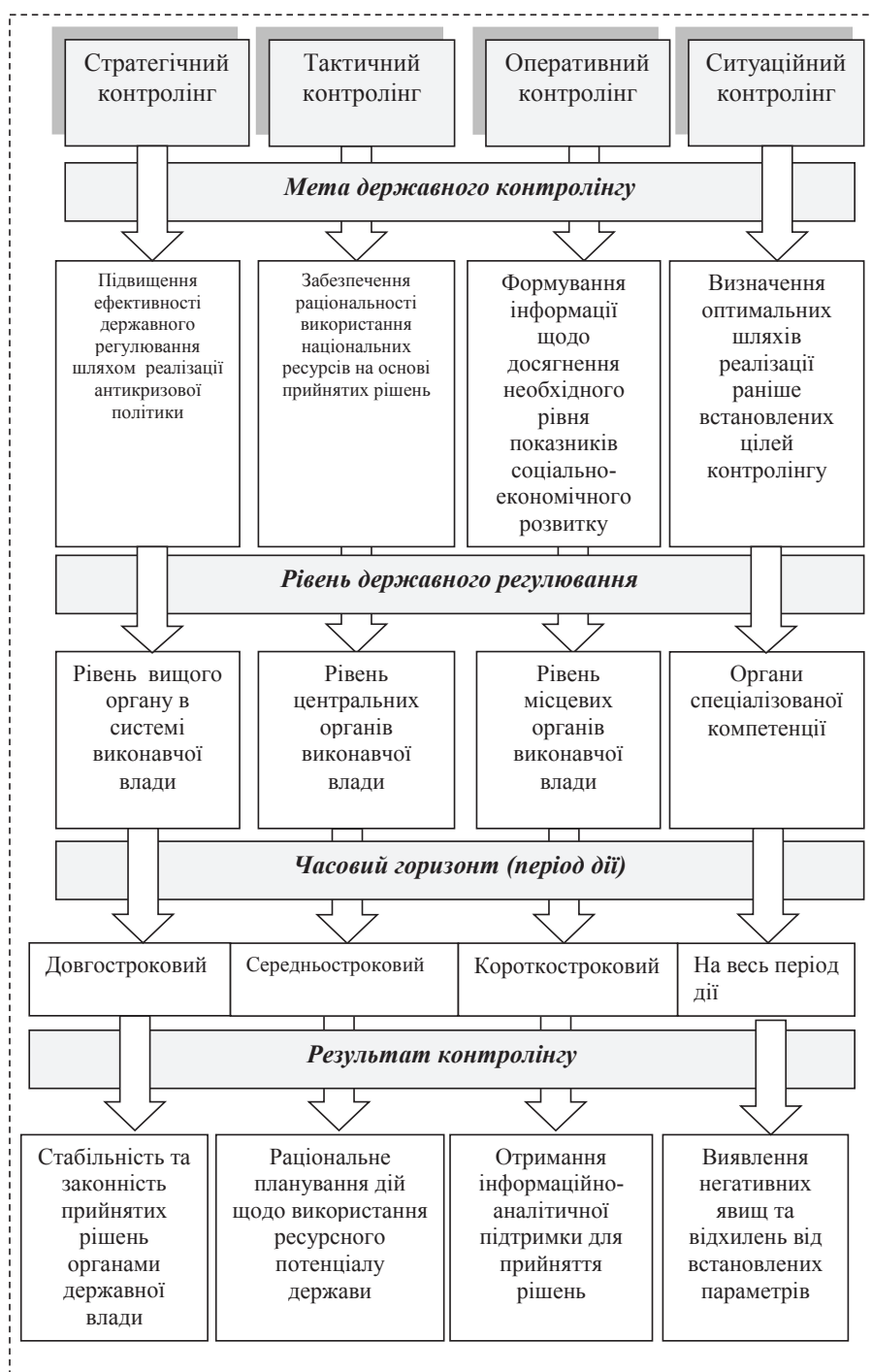

Рис. 2. Характеристика видів державного контролінгу в сучасних умовах

В залежності від напрямків реалізації державний контролінг поділяється на фінансовий, економічний, соціальний та екологічний контролінг, що дає можливість сконцентрувати зусилля на вирішенні конкретних завдань. На думку значної кількості науковців [наприклад, 3–4], фінансовий контролінг є інструментом інформаційно-аналітичного забезпечення координації в системі управління і передбачає використання відповідних методів і процедур із планування, бюджетування, діагностики, моделювання, управлінського обліку, ризик-менеджменту і внутрішнього контролю, які у сукупності зорієнтовані на підвищення ефективності процесу прийняття фінансово-економічних рішень на макrorівні.

В свою чергу, державний економічний контролінг представляє собою інтеграційну систему,

яка забезпечує отримання аналітичної інформації щодо стану економічних процесів в країні, враховуючи ступінь досягнення мети державного регулювання та законність управлінських дій. Суцільний контроль за результатами та економічною ефективністю, а також аналіз та оцінка отриманих показників дають можливість скорегувати майбутні управлінські рішення суб'єктів макроекономічного середовища для запобігання та профілактики порушень.

До складу економічного контролінгу можливо віднести митний контролінг у сфері фінансових послуг, який є специфічним явищем, яке орієнтоване на забезпечення ефективної взаємодії митних органів та фінансових установ у сфері надання міжнародних фінансових послуг або здійснення фінансових операцій, направлених на обслуговування зовнішньоекономічної діяльності [5].

Роль соціального контролінгу підкреслюється прагненням держави до європейських стандартів життя та добробуту населення, у тому числі щодо питань шкільної та вищої освіти, охорони здоров'я, пенсійного забезпечення тощо. Крім матеріальних соціальних результатів, виокремлюють ступінь задоволення моральних, духовних та культурних потреб суспільства, а саме: належний відпочинок, інтелектуальний розвиток, можливість відвідувати підприємства і організації культури (театри, музеї та ін.), знайомитися з інноваційними продуктами в сфері техніки та комунікацій тощо [6].

В свою чергу, метою екологічного контролінгу є виявлення та оцінка екологічні проблеми, формування механізмів їх вирішення, аналіз стану екологічності щодо діяльності суб'єктів мікроекономіки.

Враховуючи сфери застосування, державний контролінг поділяється на ресурсний контролінг, проектний, інвестиційно-інноваційний та контролінг якості управління.

Загальною метою ресурсного контролінгу є підвищення належного рівня ефективності використання ресурсів в державі, враховуючи потенціальні можливості та потреби.

Проектний контролінг, на думку деяких науковців, забезпечує розробку прогностичних програм (проектів) та здійснює моделювання різних варіантів пріоритетного вирішення наслідків щодо

реалізації визначених програм (проектів) з можливістю коригування дій суб'єктів виконання.

Крім того, інвестиційно-інноваційний контролінг в системі державного управління повинен здійснювати вибірку найбільш ефективних міжнародних та національних інвестиційних проектів, які містять інноваційні елементи, та наближати їх реалізацію, спрямовуючи діяльність суб'єктів макро- та мікросередовища й відповідних державних інститутів.

Групування державного контролінгу за рівнем впливу виокремлює наступні види: централізований та децентралізований контролінг.

Централізований контролінг – надає підтримку адміністративному керівництву вищого рівня щодо здійсненні загального управління та координації діяльності управлінських структур нижчого рівня та їх структурних підрозділів;

Децентралізований контролінг – в залежності від розміру структурних підрозділів може бути розташований або при керівництві, або на рівень нижче, надає підтримку децентралізованим структурним підрозділам та відповідає за оперативне планування та управління діяльністю цих підрозділів [7].

Перерозподіл управлінських повноважень та відповідальності за прийняті рішення на нижчу ланку в межах децентралізації управління з метою контролю та оцінки якості державного регулювання можлива за умови пристосування системи контролінгу до вимог сучасного макроекономічного простору. При цьому за допомогою раціональної інтеграції методів контролінгу можливо здійснювати випереджувальне вирішення важливих питань на мезо- та макрорівнях.

В залежності від рівня управління виділяють інституційний контролінг, який спрямований на інформаційно-аналітичне забезпечення та оцінку діяльності державних інституцій на макрорівні, та муніципальний контролінг, метою якого є підвищення ефективності державного регулювання фінансово-економічних процесів на мезорівні, враховуючи сучасні методичні прийоми та підходи.

Основними функціями державного контролінгу є:

- координація дій окремих державних інституцій для досягнення стратегічної мети;

- планування діяльності органів державного регулювання;

- інформаційне забезпечення процесу прийняття управлінських рішень щодо управління станом економічних процесів;

- аналіз та оцінка отриманих даних в процесі державного регулювання та використання досвіду для формування стратегічних планів та завдань.

В свою чергу, інститут державного контролінгу – це функціональна структура системи державного регулювання, діяльність якої спрямована на досягнення стратегічної мети за умови дотримання принципів законності, цілеспрямованості, фінансово-економічної та соціальної стабільності в країні.

Інформаційно-контрольний простір – це територія функціонування державних інституцій, які впроваджують систему контролінгу та характеризуються змістовими складовими, окремими об'єктами та суб'єктами макроекономічного середовища.

Необхідно підкреслити, що державний економічний контролінг – це функція державного регулювання, яка здійснює аналіз, оцінку, перевірку, спрямованість діяльності суб'єктів макроекономічного середовища з точки зору законності та ефективності прийнятих рішень та реаліза-

ції дій, враховуючи національний стратегічний спектр розвитку. Релевантність завдань, чіткість постановки цілей, оцінка зовнішніх та внутрішніх чинників, застосування ефективних методів та інструментів підвищує значущість та необхідність державного економічного контролінгу.

Формулювання ключових аспектів щодо підвищення ефективності контролінгу в системі державного регулювання підкреслює необхідність розвитку науково-методологічних підходів, особливо щодо сучасного методичного забезпечення.

При цьому важливим етапом є синтез кількох методів, які не тільки доповнюють один одного, але й дають можливість зосередитись на вирішенні стратегічних завдань економічного, фінансового, соціального, екологічного характеру.

Таким чином, необхідним стає одночасне застосування наступних принципів, а саме: гнучкості методичного інструментарію та швидкості їх адаптації до факторів впливу; стабільності та обґрунтованості нормативно-правового забезпечення та об'єктивності й законності дій суб'єктів макро- та мікросередовища для забезпечення високої результативності всієї системи державного контролінгу.

Контролінг на державному рівні виконує не тільки функцію, яка забезпечує зворотний зв'язок між метою, завданням і результатом, між суб'єктом на об'єкті регулювання, а ще й формує інформаційну базу щодо стану фінансово-економічних та соціальних процесів в державі, дає можливість проаналізувати та виявити негативні тенденції, здійснити профілактику правопорушень та удосконалити систему державного регулювання, враховуючи пріоритети євроінтеграції національної економіки.

Контролінг в системі державного регулювання реалізує функцію зворотного зв'язку щодо стратегічної мети за допомогою відповідного інформаційно-аналітичного забезпечення, що дає можливість отримувати дані щодо рівня результативності реалізації програм соціально-економічного, інноваційного розвитку, а також зосереджувати увагу суб'єктів на виявленні відхилень від заданих параметрів та здійснювати профілактику порушень.

Крім того, державний контролінг дає можливість проводити перевірку та надавати оцінку діяльності відповідних суб'єктів, які представлені у вигляді інституцій, та відстежувати функціонування окремих об'єктів державного регулювання на основі принципів законності та цілеспрямованості, що, в свою чергу, дає можливість виявити порушення в системі, підкреслюючи при цьому значущість контрольної функції держави.

Таким чином, обґрунтування застосування та перспективності використання інституційного контролінгу в системі державного регулювання національного макроекономічного середовища визначається наступними позиціями:

- євроінтеграційні процеси вимагають забезпечення належного рівня системи державного регулювання фінансово-економічних та соціальних процесів за допомогою сучасного інформаційно-аналітичного інструментарію;

- сучасні внутрішньо-економічні та політичні реформи вимагають від системи державного інституційного регулювання належної оцінки, з якісною орієнтацією, фінансового стану, динаміки і механізмів розвитку національного макроекономічного середовища;

- для формування стратегічних та пріоритетних цільових програм, необхідним є формуванням ді-

вого аналітичного механізму оцінки ефективності функціонування системи державного регулювання; – система державного регулювання та управління, в умовах європейського розвитку національного простору, не забезпечена інформаційно-аналітичними макроекономічними індикаторами за наступних умов: відсутність якісної транспарентності у макроекономічному середовищі; функції та методичний інструментарій у системі інституційного регулювання носить періодичний, інтуїтивний, невизначений, семантичний та емергентний характер; відсутня соціально-мотиваційна спрямованість деяких суб'єктів.

В умовах глобалізації та євроінтеграції національної економіки, а також прагнення до міжнародних соціальних стандартів, від належного рівня системи контролінгу залежить стан та якість державного регулювання соціально-економічними процесами, з урахуванням гармонічного та збалансованого поєднання адміністративних та ринкових механізмів.

Слід зазначити, що неефективне збільшення апарату управління, а також дублювання окремими органами державної влади функцій державного контролінгу найчастіше призводить до втрати необхідних результатів контролінгу, які повинні удосконалювати систему державного регулювання національної економіки.

В свою чергу, контрольні заходи, які є сегментом системи контролінгу, спрямовані виявляти, попереджати та припиняти порушення в сфері діяльності державних органів влади, що сприяє

не тільки збалансованості інтересів суб'єктів, але й дає можливість реалізації стратегічних завдань розвитку національної економіки.

Формування суперечностей між окремими державними інститутами негативно впливає їх загальну діяльність та особисту результативність, ускладнюючи при цьому процес впровадження реформ, спрямованих на досягнення європейських стандартів розвитку не тільки фінансово-економічних, але й соціальних процесів.

Висновки. На підставі теоретичного обґрунтування, конструктивного та цілеспрямованого підходу зазначимо, що контролінг – це практичний інструмент в системі державного регулювання, який формує належну інформаційно-аналітичну підтримку інституційних функцій з метою забезпечення ефективного функціонування та пріоритетного стратегічного розвитку макроекономічного середовища під впливом факторів внутрішнього та зовнішнього середовища. Державний контролінг – це система забезпечення інформаційно-аналітичної підтримки напрямків державного регулювання національного макроекономічного середовища. Державний інституційний контролінг забезпечить трансформаційні процеси в системі державного регулювання національної економіки в умовах європейської спрямованості країни за рахунок формування сучасної інструментальної підтримки макроекономічної системи з метою оперативного попередження, ідентифікації та усунення негативних явищ, враховуючи ендогенні та екзогенні фактори впливу.

Список використаних джерел:

1. Григор'єв Г.С. Теоретико-методологічні засади державного регулювання фінансово-економічних процесів в умовах глобалізації: монографія. Херсон: Олді-плюс, 2017. 380 с.
2. Рудницький В.С., Рудницький Т.В. Види сучасного контролінгу. Вісник національного університету «Львівська політехніка». 2012. № 722. URL: http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/12475/1/44_221-225_Vis_722_menegment.pdf.
3. Побережець О.В. Теоретико-методологічні та практичні засади дослідження системи управління результатами діяльності промислового підприємства: монографія. Херсон: Видавництво: Грін Д.С., 2016. 500 с.
4. Масленніков Є.І. Концептуальна модель контролінгу в системі управління фінансовою стійкістю промислового підприємства. Економіка. Фінанси. Право. 2014. № 11/1. С. 42–45.
5. Паєнтко Т.В. Митний контролінг у сфері фінансових послуг: реалії та перспективи в Україні. Ефективна економіка. 2014. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3601>.
6. Ломачинська І.А. Бюджетно-податкове регулювання соціальних аспектів економічного розвитку. Вісник Одеського національного університету. Економіка. 2016. Том 21, вип. 4(46). С. 188–191.
7. Письмаченко Л.М. Контролінг в органах державної влади й органах місцевого самоврядування: навч. посіб. Київ: Вид-во НАДУ, 2008. 81 с.

Масина Л. А.

Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова

КОНТРОЛИНГ В СИСТЕМЕ ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И МЕТОДИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ

Резюме

В статье предложены теоретические и методические подходы применения контроллинга в системе государственного регулирования национальной экономики. Исследована и сформирована современная классификация государственного контроллинга. Определены качественные ориентиры функционирования государственного контроллинга. Предложена характеристика видов государственного контроллинга в современных трансформационных условиях. Сформирован типичный комплекс функций государственного контроллинга на макроэкономическом уровне. Выделена степень участия государственного институционального контроллинга в информационно-аналитическом обеспечении системы регулирования макроэкономической среды.

Ключевые слова: государственное регулирование, национальная экономика, государственный контролинг, внутренняя и внешняя среда, стратегические ориентиры.

Masina L. O.

Odessa I. I. Mechnikov National University

**CONTROLLING IN THE STATE REGULATION OF THE NATIONAL ECONOMY:
THEORETICAL AND METHODOLOGICAL APPROACHES**

Резюме

The article proposes the study of theoretical and methodical approaches to the use of controlling in the system of state regulation of the national economy. The modern classification of state control is investigated and formed. Qualitative benchmarks for the functioning of state control are determined. The proposed characterization of types of state control in modern transformation conditions. A typical set of functions of state control at the macroeconomic level is formed. The degree of participation of state institutional control in the information and analytical provision of the macroeconomic environment regulation system is singled out. **Key words:** state regulation, national economy, state controlling, internal and external environment, strategic benchmarks.